

UNIVERZITET U SARAJEVU – FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

ZAVRŠNI RAD

**PSIHOSOCIJALNE KARAKTERISTIKE I OSOBINE LIČNOSTI OSOBA S
POREMEĆAJEM OVISNOSTI O KOCKANJU**

Mentor:

Prof.dr. Maida Koso-Drljević

Student:

Vildana Beširević Merzić

Sarajevo, juni 2024.

UNIVERSITY OF SARAJEVO – FACULTY OF PHILOSOPHY

DEPARTMENT OF PSYCHOLOGY

FINAL PAPER

**PSYCHOSOCIAL CHARACTERISTICS AND PERSONALITY IN PEOPLE WITH A
GAMBLING DISORDER**

Mentor:

Prof.dr. Maida Koso-Drljević

Student:

Vildana Beširević Merzić

Sarajevo, June 2024.

SAŽETAK

Ciljevi ovog rada su utvrditi (1) specifičnosti u psihosocijalnim karakteristikama osoba koje se liječe radi poremećaja ovisnosti o kockanju, (2) obilježja osobina ličnosti osoba koje se liječe zbog poremećaja ovisnosti o kockanju te ispitati (3) postoje li razlike u psihosocijalnim karakteristikama i osobinama ličnosti u odnosu na težinu ovisnosti. Uzorak čini ukupno 71 ispitanik (N=71), ispitanici su članovi kluba liječenih ovisnika o kockanju „Mostar“. Rezultati pokazuju kako je najveća razlika između ispitanika vezana uz emocionalno blagostanje, dok su u kontekstu sociodemografskih karakteristika skupine manje različite. Testiranje razlika u psihosocijalnom funkcioniranju s obzirom na težinu ovisnosti pokazalo je da su poteškoće uslijed emocionalnih problema izraženije kod ispitanika s visokom ovisnosti u odnosu na skupinu s niskom ovisnosti. Glavni efekt varijable težina ovisnosti vezano za osobine ličnosti, pokazan je samo za osobinu neuroticizma. Ispitanici s visokom ovisnosti su pokazali značajno više vrijednosti neuroticizma u odnosu na ispitanike s niskom ovisnosti.

Ključne riječi: ovisnost, kockanje, psihosocijalne karakteristike, osobine ličnosti, težina ovisnosti

SUMMARY

The goals of this paper are to determine (1) specifics in the psychosocial characteristics of persons who treated for gambling addiction disorder, (2) characteristics of the personality traits of persons treated for gambling addiction disorder and (3) to examine whether there are differences in psychosocial characteristics and personality traits in relation to the severity of addiction. The sample consists of a total of 71 respondents (N=71), members of the club of treated gambling addicts "Mostar". The results show that the biggest difference between respondents is related to emotional well-being, while in the context of sociodemographic characteristics, the groups are not significantly different. Testing for differences in psychosocial functioning with regard to the severity of addiction showed that difficulties due to emotional problems were more pronounced in subjects with „low“ addiction compared to the group „high“ addiction. The main effect of the variable severity of addiction in relation to personality traits was shown only for the trait of neuroticism. Subjects with „high“ addiction showed significantly higher values of neuroticism compared to subjects with „low“ addiction.

Key words: addiction, gambling, psychosocial characteristics, personality traits, severity of addiction

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Psihosocijalne karakteristike osoba s poremećajem ovisnosti o kockanju	2
1.2. Osobine ličnosti	3
1.1.1. Dimenzija ekstraverzija-introverzija	4
1.1.2. Dimenzija neuroticizam-emocionalna stabilnost	5
1.1.3. Psihoticizam.....	6
1.2. Razlike s obzirom na vrstu preferirane aktivnosti kockanja	6
2. CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	9
2.1. Problemi istraživanja	9
2.2 Hipoteze istraživanja.....	9
3. METODOLOGIJA	10
3.1. Uzorak	10
3.2. Mjerni instrumenti.....	10
3.2.1. Upitnik o sociodemografskim podacima i psihosocijalnim karakteristikama.....	10
3.2.2. DSM-5 skala za ovisnost o kockanju – verzija samoprocjene	10
3.2.3. Ček-lista kockarskih aktivnosti	10
3.2.4. Pojedinačna pitanja o liječenju i drugim obilježjima.....	11
3.2.5. EPQ - Eysenckov upitnik ličnosti	11
3.3. Postupak	11
4. REZULTATI.....	12
4.1. Deskriptivna statistika: obilježja kockanja, psihosocijalnog funkcioniranja i osobina ličnosti ovisnika o kockanju u KLOK-u	12
4.2. Razlike u psihosocijalnim karakteristikama i osobinama ličnosti s obzirom na intenzitet kockarskog ponašanja.....	14

4.3. Testiranje povezanosti ovisnosti o kockanju, osobina ličnosti, psihosocijalnog funkcioniranja i obilježja kockanja.....	15
5. DISKUSIJA.....	17
ZAKLJUČAK	21
LITERATURA	22

1. UVOD

Ovisnost obuhvaća psihološku ili tjelesnu ovisnost o upotrebi alkohola ili drugih psihoaktivnih tvari, no termin ovisnost odnosi se i na bihevioralne ovisnosti (American Psychiatric Association, 2013). Neka ponašanja, pored konzumiranja psihoaktivnih tvari, stvaraju kratkoročnu nagradu koja može dovesti do postojanog ponašanja unatoč spoznaji o štetnim posljedicama, tj. mogu dovesti do smanjene kontrole nad ponašanjem. Smanjena kontrola temeljni je koncept ovisnosti o psihoaktivnim tvarima ili ovisnosti o aktivnosti. Ova sličnost dovela je do koncepta ovisnosti bez konzumiranja supstanci odnosno "bihevioralnih" ovisnosti (Grant i sur., 2010).

Kockanje ili kocka zajednički je naziv za skup raznovrsnih igara, ponašanja i aktivnosti koje uključuju ulaganje novca uz rizik i nadu u očekivanju pozitivnog ishoda. Patološko kockanje je priznato kao psihički poremećaj tek 1980. godine kada je svrstano u DSM-III klasifikaciju. U četvrtom izdanju priručnika (DSM-IV) patološko kockanje je pripadalo kategoriji poremećaja kontrole poriva, za koje je karakterističan izostanak otpora porivu, nagonu ili iskušenju da se napravi čin koji šteti samoj toj osobi ili drugima te osjećaj napetosti ili uzbuđenja prije samog čina, užitka ili olakšanja za vrijeme samog čina dok se na kraju može, ali ne mora, pojaviti žaljenje ili osjećaj krivnje. Prema DSM-5 priručniku, poremećaj ovisnosti o kockanju jedini je poremećaj ovisnosti koji pripada neformalnoj podkategoriji bihevioralnih ovisnosti. Ovisnost o kockanju definira se kao perzistentno i povratno problematično kockanje koje vodi do klinički značajnog oštećenja ili patnje, te se iskazuje tako da pojedinac očituje četiri (ili više) određenih simptoma u razdoblju od jedne godine, što je obuhvaćeno prvim dijagnostičkim kriterijem. Dalje, drugi dijagnostički kriterij govori o tome da se kockanje ne može bolje objasniti maničnom epizodom (American Psychiatric Association, 2013).

Prevalencija patološkog kockanja tijekom života u općoj populaciji u Ujedinjenom Kraljevstvu iznosi od 0,6 do 0,9%, u Njemačkoj od 0,2 do 0,6%, te u Australiji od 0,5 do 2,0% (Wardle i sur., 2011; Erbas i Buchner, 2012; Delfabbro i King, 2012; prema Potenza i sur., 2019). Procjene visoke prevalencije patološkog kockanja pokazane su u određenim kliničkim populacijama. Na primjer, procjene prevalencije od 6,9% i 4,3% su pokazane kod osoba/korisnika usluga u psihijatrijskim bolnicama i kod pojedinaca koji se liječe zbog ovisnosti

(Grant, Levine, Kim i Potenza, 2005; Potenza i sur., 2019). Ove procjene su u skladu s podacima koji ukazuju na učestali komorbiditet između patološkog kockanja sa ovisnostima o psihoaktivnim supstancama i s poremećajima raspoloženja (Grant, Levine, Kim i Potenza, 2005), zatim s poremećajima kontrole impulsa (Grant i Kim, 2003) te nekim medicinskim i neurološkim stanjima poput Parkinsonove bolesti gdje prevalencija za poremećaj ovisnosti o kockanju iznosi 2.2 do 7% (Weintraub i sur., 2010; prema Potenza i sur., 2019).

1.1. Psihosocijalne karakteristike osoba s poremećajem ovisnosti o kockanju

Kod poremećaja ovisnosti o kockanju pronađeni su faktori koji uključuju individualne i/ili okolinske faktore (Potenza i sur., 2019). Ipak, ograničen je broj studija koje su se bavile psihosocijalnim faktorima kod poremećaja ovisnosti o kockanju. Čini se da su pojedinci s određenim sociodemografskim karakteristikama pod većim rizikom za razvoj ovisnosti o kockanju. Na primjer, neki od faktora rizika su: mlađa dob, nizak socioekonomski status, niska razina obrazovanja, bračni status „razveden“ ili „samac“, a u nekim studijama i status manjine (Winters, Stinchfield i Fulkerson, 1993; Ladouceur, Boudreault, Jacques i Vitaro, 1999; Lund, 2007; Lyk-Jensen, 2010).

Neki od individualnih faktora koji mogu povećati rizik od poremećaja kockanja uključuju spol (Abbott, Romild i Volberg, 2014; Anagnostopoulos i sur., 2017; Cosenza, Ciccarelli i Nigro, 2018; Desai, Maciejewski, Pantaloni, i Potenza, 2005; Forrest i McHale, 2012; Giralt i sur., 2018; Hardoon, Gupta i Derevensky, 2004; Sheela i sur., 2016; prema Solé-Morata i sur., 2023). Nekoliko je studija pokazalo da je više muškaraca nego žena problematičnih/rizičnih kockara, te da se prevalencija smanjuje s godinama (Bonke i Borregaard, 2006; Kun i sur., 2012). U dosadašnjim istraživanjima prikazani su konzistentni rezultati koji ukazuju na neravnotežu između muškaraca i žena u sudjelovanju u kockarskim aktivnostima, pri čemu dominiraju muškarci (Carneiro i sur., 2019). Kako se razina uključenosti u kockanje i s tim povezani problemi povećavaju, tako raste ova rodna neravnoteža, stoga omjer muškaraca i žena iznosi od blizu 1:1 u društvenom kockanju, a 3:1 u problemskom i patološkom kockanju (Husky i sur., 2015; Tavares i sur., 2010; prema Carneiro i sur., 2019). Međutim, nije poznato jesu li žene manjina među igračima jer su manje izložene kockanju ili „barijere“ povezane s društvenim predrasudama temeljenim na spolu odnosno spolnim ulogama djeluju kao zaštitni faktor (Carneiro i sur., 2019).

Neka istraživanja sugeriraju da samci/neoženjeni imaju veću vjerovatnoću da će razviti patološko kockanje u odnosu na osobe koje su u braku/izvanbračnoj zajednici (Barry i sur., 2011; Bonke i Borregaard, 2006; Gebauer i sur., 2010; Volberg i sur., 2001; prema Ekholm i sur., 2012). U istom kontekstu, vjerovatnoća postojanja problema/rizika patološkog kockanja je viša ukoliko osoba živi u domaćinstvu bez djece (Bonke i Borregaard, 2006; Lyk-Jensen, 2010; prema Ekholm i sur., 2012).

Istraživanja koja su se bavila online kockanjem, pokazala su povezanost online kockanja (internet kockanja) s muškim spolom, mlađom dobnom skupinom, s višim stupnjem obrazovanja i višim profesionalnim statusom (Griffiths i sur., 2009; Wardle i sur., 2010). Prema istraživanju Jimenez-Murcia i sur. (2011) grupa osoba koje su preferirale online kockanje je pokazala više razine obrazovanja (fakultetski ili srednjoškolski nivo u 66% unutar grupe online kockanja, u odnosu na 44,7% u grupi ne-online kockanja), no nisu pokazane razlike u spolu, dobi ili bračnom statusu. Predloženo je objašnjenje navedenih razlika kao dio sociokulturnih i motivacijskih faktora, zajedno sa specifičnim karakteristikama online kockanja kao što su anonimnost, blizina, pristupačnost i osjećaj kontrole (Griffiths i sur., 2009; LaBrie i sur., 2008; prema Jimenez-Murcia i sur., 2011).

1.2. Osobine ličnosti

Na psihološko funkcioniranje svakog ovisnika utječe, osim same psihoaktivne tvari, i niz bioloških i okolinskih faktora te dimenzija ličnosti koji su u stalnoj interakciji. „Ličnost je skup psihičkih osobina i mehanizama unutar pojedinca koji su organizirani i relativno trajni, te utječu na interakcije i adaptacije pojedinca na intrapsihičku, fizičku i socijalnu okolinu“ (Larsen i Buss, 2008, str. 4). Prema navedenoj definiciji psihičke osobine (engl. personality traits) predstavljaju obilježja ličnosti koja opisuju načine međusobnog razlikovanja pojedinaca ili s druge strane, načine prema kojima zaključujemo o sličnostima između osoba. Prema crtama¹ ličnosti opisujuemo prosječne tendencije neke osobe npr. osobe koje imaju izraženu osobinu sramežljivosti rijetko su sklone verbalnom ponašanju negoli osobe koje nisu sramežljive (Larsen i Buss, 2008). Patološko kockanje odnosno ovisnost o kockanju je povezana sa maladaptivnim crtama ličnosti uključujući povišenu osobinu impulsivnosti (Black i sur., 2006; Castellani i Rugle, 1995; Forbush i sur., 2008; prema Black i sur., 2013) i dimenzijom traženja uzbuđenja

¹Crte ili osobine se smatraju sinonimima. U ovom tekstu će se navoditi i jedan i drugi naziv za prevod sintagme „personality traits“

odnosno povišene rezultate u nekim subskalama skale traženja uzbuđenja (Blaszczynski i sur., 1986). Istraživači smatraju da ličnost igra utjecajnu ulogu u razvoju, manifestaciji, ozbiljnosti i održavanju poremećaja kockanja (Bagby i sur., 2007; Mackinnon i sur., 2016; Takada i Yukawa, 2019; prema Dudfield, Malouff i Meynadier, 2022). Međutim, nisu se sve studije ponovile ove nalaze; na primjer, neke su studije otkrile da je poremećaj kockanja povezan s visokim neuroticizmom, ali ne i s drugim domenama pet faktora unutar modela Velikih pet (MacLaren i sur., 2015; Kaare i sur., 2009; Hwang i sur., 2012; prema Dudfield, Malouff i Meynadier, 2022).

1.1.1. Dimenzija ekstraverzija-introverzija

Ekstraverziju opisuju sljedeće karakteristike: asertivnost, agresivnost, društvenost i traženje uzbuđenja (DeYoung i sur., 2007; prema Grable, Joo i Kwak, 2021). Osobe s visokim rezultatom na ekstraverziji vole se družiti s drugima i imaju puno prijatelja (Eysenck, i Eysenck, 1991). Ekstravertirani pojedinci prirodno imaju nižu razinu uzbuđenja nego introverti, što uzrokuje da ekstravertirane osobe traže stimulaciju kako bi podigle razinu uzbuđenja. Nasuprot tome, prirodno visoka razina uzbuđenja introvertiranih osoba navodi ih da što više izbjegavaju stimulativne aktivnosti (Eysenck, 1990). Prema Costa i McCrae (1992) ekstraverzija je povezana s pozitivnim emocionalnim stanjem, energijom i interpersonalnom toplinom ili društvenošću.

Općenito, postoji saglasnost da visok rezultat na skali ekstraverzije znači veću vjerovatnoću da će osoba riskirati i djelovati impulsivno. Oni s većim rezultatima na skali ekstraverzije vjerojatnije je da će riskirati i pristupiti aktivnosti kockanja (Lauriola i sur., 2014; Mayfield i sur., 2008). Nicholson i sur. (2005) pretpostavili su da je visoka ekstraverzija i otvorenost prema iskustvu povezana s preuzimanjem rizika, dok se niske ocjene na prihvatljivosti, savjesnost i emocionalna stabilnost obično povezuju s preuzimanjem rizika koje znači pozitivnu povezanost ekstraverzije i patološkog kockanja (Walther, Moergenstren i Hanewinkel, 2012). Nadalje, neke studije su pokazale značajnu povezanost patološkog kockanja sa nižim rezultatima na skalama ekstraverzije i otvorenosti (Hanf i sur., 2012; Dudfield, Malouff i Meynadier, 2022). Pri tome je ponuđeno objašnjenje kako niska ekstraverzija uključuje nisku uključenost u druge aktivnosti i obično se povezuje s maladaptivnim strategijama regulacije emocija (Baranczuk, 2019.). Niska ekstraverzija mogla bi pomoći nekim pojedincima da ostanu uključeni u kockanje zbog percipiranog nedostatka drugih društvenih izvora uzbuđenja i zbog lošeg raspoloženja koje se

može nakratko popraviti uzbuđenjem kockanja (Dudfield, Malouff i Meynadier, 2022). U istraživanju Miller i sur. (2013) je pokazana negativna povezanost ekstraverzije i ovisnosti o kockanju no samo za starije ispitanike, dok za ostale kategorije nije postojala značajna povezanost. Nadalje, metaanaliza (MacLaren, Fugelsang, Harrigan i Dixon, 2011), koja je uključila 44 studije pokazala je da ne postoji značajna razlika u razinama ekstraverzije između grupe osoba s patološkim kockanjem i kontrolne grupe. Također, nije pronađena značajna razlika u razinama ekstraverzije između osoba s problemskim kockanjem i osoba koje se bave rekreacijskim kockanjem (Whiting, Hoff, Balodis i Potenza, 2018). Zapravo, većina istraživanja nije pokazala značajne povezanosti između ekstraverzije i patološkog kockanja (Bagby i sur., 2007; MacLaren, Best, Dixon i Harrigan, 2011).

1.1.2. Dimenzija neuroticizam-emocionalna stabilnost

Osobe koje postižu visoke rezultate na skali neuroticizma su obično anksiozne, zabrinute, neraspoložene i često depresivne. Pokazano je da imaju poteškoća sa spavanjem i pretjerano reagiraju u situacijama uobičajenog stresa. Suprotno tome, osobe koje postižu niže rezultate na skali neuroticizma su emocionalno stabilnije, uravnotežene, smirenije i sporije reagiraju na stresne događaje (Eysenck i Eysenck, 2003). I u slučaju dimenzije neuroticizam-emocionalna stabilnost nalazi istraživanja su nekonzistentni pa tako u nekim dosadašnjim istraživanjima je pokazano da neuroticizam odnosno emocionalna nestabilnost nije povezana sa ovisnosti o kockanju (npr. Hwang i sur., 2012), No ipak, u većini istraživanja je pokazana pozitivna povezanost između neuroticizma i patološkog kockanja (Blanco i sur., 2001; Bagby i sur., 2007; Myrseth i sur., 2009; MacLaren, Best, Dixon i Harrigan, 2011; Muller, Beutel, Egloff i Wofling, 2014; Whiting, Hoss, Balodis i Potenza, 2019; Dash i sur., 2013; prema Dudfield, Malouff i Meynadier, 2022).

Visoki rezultati na neuroticizmu općenito su povezani s impulsivnošću i emocionalnom vulnerabilnošću. Pojedinci s višim rezultatima na neuroticizmu imaju veću vjerojatnoću da će doživjeti osjećaje tjeskobe, ljutnje, krivnje i depresije (Myrseth i sur., 2009). Stoga, neki pojedinci mogu koristiti kockanje kako bi pobjegli od ovih negativnih osjećaja barem nakratko (Mackinnon i sur., 2016; prema Dudfield, Malouff i Meynadier, 2022). Zangeneh, Grunfeld i Koenig (2008; prema Myrseth i sur., 2009) navode kako anksioznost može biti faktor rizika za

kockanje ili posljedica kockanja. Prema tome, visoki rezultati na skali neuroticizma mogu biti objašnjeni kao faktor rizika za razvoj ovisnosti o kockanju ili kao posljedica patološkog kockanja koja dovodi do emocionalne nestabilnosti.

1.1.3. Psihoticizam

Osobe koje postižu visoke rezultate na dimenziji psihoticizma su često agresivne, egocentrične, impulzivne, posjeduju manjak empatije i pokazuju antisocijalno ponašanje. Pokazano je da su takve osobe često samotnjaci, te da mogu biti okrutni i nehumani prema ljudima i životinjama zbog nedostatka empatije, također i da pokazuju neosjetljivost na bol i patnje drugih, uključujući i sebi bliske osobe (Larsen, 2008).

Neka istraživanja su pokazala značajnu povezanost između mjere psihoticizma iz Eysenckovog upitnika ličnosti i ovisnosti o kockanju. Istraživanje Roy, Custer, Lorenz i Linoilla (1989) je izvijestilo o značajno višim rezultatima na skali psihoticizma kod osoba s patološkim kockanjem u odnosu na kontrolnu skupinu. Nadalje, istraživanje Carroll i Huxley (1994) izvijestilo je o značajnoj razlici na mjeri psihoticizma između skupine koja je ispunila kriterij za ovisničko kockanje u odnosu na skupinu osoba koje nisu ispunile navedeni kriterij. Skupina osoba s „ovisničkim“ kockanjem je postigla značajno više rezultate na mjeri psihoticizma u odnosu na skupinu koja je označena kao „neovisnička“. Nadalje, prema metaanalizi (MacLaren i sur., 2011) poremećaj ovisnosti o kockanju bio je značajno povezan s neugodnom dezinhibicijom iz hijerarhijskog modela ličnosti što odgovara mjeri psihoticizma iz Eysenckovog upitnika ličnosti (MacLaren i sur., 2011).

1.2. Razlike s obzirom na vrstu preferirane aktivnosti kockanja

Hing i sur., (2016) izvještavaju da je navika kockanja kod muškaraca imala tendenciju ranijeg početka u mladosti i da su muškarci preferirali kartanje, sport i klađenje na konjske utrke kao kockarske aktivnosti. S druge strane, žene su više više preferirale automate za igre na sreću i bingo kao kockarske aktivnosti (Tavares i sur., 2003).

Pojedinci koji su preferirali kartanje kao kockarsku aktivnost imali su značajno više rezultate u pogledu ekstraverzije i neuroticizma. Pokazana je pozitivna povezanost između aktivnosti kockanja; „kartanje“, „kockice“ i „dionice“ sa ekstraverzijom. Kockanje s kartama i kockama obično je društvenije i vjerojatno sadrži više faktora uzbuđenja od drugih oblika kockanja. Osobe koje preferiraju „životinjske utrke“ kao kockarsku aktivnost i pojedinci koji preferiraju sportsko

kladenje imali su više rezultate na neuroticizmu (Whiting, Hoff, Balodis i Potenza, 2020). Müller i sur. (2011) otkrili su da je većina kockara introvertirana a mnoge vrste kockanja (npr. automati za igre na sreću i online kockanje) predstavljaju čisto usamljene aktivnosti, koje mogu biti privlačnije za pojedince s nižim rezultatom ekstrovertiranosti.

Noviji oblici kockanja smatrani su vrlo privlačnima zbog lakoće pristupa, dostupnosti i brzog stila igranja. Konkretno, mnogi su istraživači pokazali da je stopa patološkog kockanja veća među internetskim kockarima u odnosu na offline kockare (Griffiths i Barnes, 2008; Matthews, Farnsworth i Griffiths, 2009; McBride i Derevensky, 2012; Olason i sur., 2011; Petry i Weinstock, 2007) i kockanje na elektroničkim automatima za igre na sreću (EGM) uključivalo je najveći rizik za probleme s kockanjem (Breen i Zimmerman, 2002; Cantinotti i Ladouceur, 2008; Chóliz, 2010; Lund, 2006; Petry, 2003) i predstavljalo najrizičniji oblik kockanja. S druge strane, neki su autori sugerirali da raspon, svestranost i uključenost u kockanje (tj. broj različitih kockarskih aktivnosti u koje je pojedinac uključen) predviđaju poremećaj kockanja više nego razmatranje individualne vrste igre (LaPlante, Afifi i Shaffer, 2013; LaPlante, Nelson i Shaffer, 2011; Phillips, Chow i Blaszczynski, 2009), a neki su autori istaknuli irelevantnost vrste kockanja u predviđanju ozbiljnosti kockanja (Griffiths i Auer, 2013).

Scalese i sur., (2015) je pokazao da je najveća povezanost s patologijom kockanja bila s automatima za kockanje. Ovi nalazi podupiru popularnu percepciju rizika koja je povezana s ovom vrstom kockanja za razvoj problema s kockanjem. Ove igre mogu izazvati veliku ovisnost zbog kratkog vremena zadovoljstva i lakoće s kojima se može ponovno kladiti. Strukturne karakteristike automata pogoduju izgledu kognitivne predrasude, poput iluzije kontrole (Langer 1975), pristranost dostupnosti, iluzorne korelacije i fiksacija na apsolutnu frekvenciju (Griffiths 1994).

Petry (2002) je u svom istraživanju predložio tri skupine kockara na osnovu uočenih razlika na uzorku u svom istraživanju. Kockari koji su preferirali aktivnosti poput konjskih utrka/utrka pasa su uglavnom muškarci, najmanje obrazovani u odnosu na ostale i među najstarijom skupinom kockara. Obično su imali ozbiljne probleme s kockanjem, pridružene poremećaje zloupotrebe supstanci i komorbidna psihijatrijska oboljenja. Sportski kockari bili mlađi i trošili umjerene iznose na kockanje. Sportski kockari općenito su imali pridružene probleme vezane uz zloupotrebu alkohola, ali nisku stopu komorbidnih psihijatrijskih oboljenja. Zatim, kockari koji

su birali kartanje općenito imaju manje šanse za razvojem ozbiljnih problema s patološkim kockanjem kao i sa pridruženom zloupotrebom alkohola ili komorbidnim psihijatrijskim problemima. Nadalje, kockari koji su preferirali automate uglavnom su bili stariji, žene i imali vjerovatnija komorbidna psihijatrijska stanja (Petry, 2002).

Ronzitti i sur. (2016) su u svom istraživanju pokazali da je ozbiljnost ovisnosti o kockanju povezana s uključenošću u kockanje i, za određenu razinu uključenosti u kockanje, težina ovisnosti o kockanju može varirati ovisno o vrsti kockanja. Rezultati su pokazali da su u općoj populaciji najpopularnije vrste kockanja bile poker, utrke pasa, automati i kockarnice (Wardle i sur., 2010), dok su problematični kockari uglavnom igrali poker u pubu ili klubu (12,8%), a slijede online igre u stilu automata (9,1%) i na terminalima za klađenje s fiksnim koeficijentima (8,8%).

2. CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Osnovni cilj ovog istraživanja je utvrditi povezanost između psihosocijalnih karakteristika, osobina ličnosti i poremećaja ovisnosti o kockanju. Pregledom literature postavljeni su problemi ovog istraživanja:

2.1. Problemi istraživanja

- 1) Utvrditi značajke psihosocijalnih karakteristika kod osoba s poremećajem ovisnosti o kockanju.
- 2) Utvrditi obilježja i specifičnosti osobina ličnosti kod osoba s poremećajem ovisnosti o kockanju.
- 3) Utvrditi postoje li razlike u psihosocijalnim karakteristikama s obzirom na intenzitet izraženosti problema.
- 4) Utvrditi postoje li razlike u osobinama ličnosti kod osoba s poremećajem ovisnosti o kockanju s obzirom na intenzitet izraženosti problema.

2.2 Hipoteze istraživanja

H1: Očekuju se značajne razlike u psihosocijalnim karakteristikama s obzirom na intenzitet izraženosti problema kockarskog ponašanja.

H2: Očekuju se značajne razlike u osobinama ličnosti s obzirom na intenzitet izraženosti problema kockarskog ponašanja.

H3: Očekuje se značajna povezanost između ovisnosti o kockanju, emocionalnog blagostanja, osobina ličnosti, prethodnog kockarskog ponašanja i obilježja trenutnog liječenja i stanja.

3. METODOLOGIJA

3.1. Uzorak

Prigodan uzorak za ovo istraživanje čine ispitanici s problemom patološkog kockanja, a koji su ujedno članovi Kluba liječenih ovisnika o kocki – KLOK Mostar. Uzorak se sastojao od $N=71$ članova Kluba KLOK. Ispitanici su pretežno bili muškarci (98.6%), a najviše ispitanika je dobi od 26 do 35 godina (56.3%). Većina ispitanika živi u braku ili u vanbračnoj zajednici (60.6%) i ima djecu (56.3%), te živi sa partnerom/icom (35.2%) ili sa roditeljima (26.8%). Što se nivoa obrazovanja tiče, većina njih ima završenu srednju školu (70.4%).

3.2. Mjerni instrumenti

3.2.1. Upitnik o sociodemografskim podacima i psihosocijalnim karakteristikama

Za potrebe ovog istraživanja konstruiran je upitnik o općim i sociodemografskim podacima sadrži podatke o dobi, spolu, stepenu stručne spreme, bračnom statusu i broju djece.

3.2.2. DSM-5 skala za ovisnost o kockanju – verzija samoprocjene

Strukturirani upitnik samoprocjene prema DSM-5 kriterijima za ovisnost o kockanju odnosio se na samoprocjenu ponašanja i osjećaja (simptoma) kod sudionika prije uključivanja u klub liječenih ovisnika o kockanju. Devet dijagnostičkih kriterija iz DSM-5 priručnika modificirano je u tvrdnje koje se odnose na najčešće simptome ovisnosti o kockanju poput zaokupljenosti kockanjem, bezuspješnim pokušajima kontrole, smanjenja ili prekida kockanja, „lova gubitaka“ itd. Primjeri tvrdnji su: „Jeste li imali potrebu za kockanjem sa sve većim iznosima novca kako biste dostigli željeno uzbuđenje?“, „Jeste li osjećali nemir ili razdražljivost pri pokušaju smanjivanja ili prestanka s kockanjem?“ ili „Nakon što ste na kocki izgubili novac, jeste li se često vraćali drugi dan da ga nadoknadite („lovili“ ste vlastite dugove)?“. Na sve tvrdnje sudionik istraživanja odgovara s „ne“ ili „da“. Svaki potvrdni odgovor bodovan je jednim bodom, pa je teorijski ukupan rezultat stoga od 0 do 9, a prema DSM-5 dijagnostičkom priručniku težina ovisnosti označava se kao blaga, ako je sudionik pozitivno odgovorio na 4-5 tvrdnji, umjerena, ako je pozitivno odgovoreno na 6-7 tvrdnji, te kao teška ako je pozitivno odgovoreno na 8-9 tvrdnji.

3.2.3. Ček-lista kockarskih aktivnosti

Upitnik predstavlja modificiranu i skraćenu verziju Upitnika aktivnosti kockanja (266) te sadrži pitanja o vrstama i učestalosti igranja određenih igara na sreću. U upitniku je navedeno

ukupno šest najzastupljenijih igara na sreću na našim prostorima, od kojih je pet formalnih (one koje službeno postoje na tržištu, registrirane su od formalnih priređivača), te jedna neformalna (odnosi se na kartanje za novac među prijateljima). Formalne igre na sreću uključivale su igranje lota, jednokratnih srećki, sportsko klađenje, igre na automatima i rulet. Zadatak sudionika bio je za svaku igru označiti jesu li je ikada u životu igrali te, ukoliko jesu, koliko često to čine. Ljestvica odgovora je skala Likertovog tipa od 7 stupnjeva.

3.2.4. Pojedinačna pitanja o liječenju i drugim obilježjima

Pitanja u ovom djelu odnose se na dob prvog kockanja, duljinu kockanja na način koji se danas opisuje kao problematičan prije javljanja na liječenje, koliko dugo su članovi Kluba, koliko redovito dolaze u Klub, jesu li imali recidive od ulaska u Klub te koliko dugo apstiniraju.

3.2.5. EPQ - Eysenckov upitnik ličnosti

Ovaj upitnik temelji se na Eysenckovom tri-faktorskom PEN modelu te mjeri faktore Ekstraverzija (E), Neuroticizam (N) i Psihoticizam (P). Osim ove tri skale, upitnik sadrži i skalu laži (L) kojom se ispituje sklonost ispitanika ka disimulaciji. EPQ se sastoji od ukupno 90 čestica u obliku kratkih pitanja, a zadatak ispitanika je odgovoriti na svaku od njih sa jednim od dva ponuđena odgovora: DA ili NE. Od tih 90 čestica, 21 se odnosi na skalu Ekstraverzija, 23 na skalu Neuroticizam, 25 na skalu Psihoticizam, a 21 čestica na skalu laži.

3.3. Postupak

Primjenu upitnika provesti ćemo grupno. Nakon opisivanja svrhe istraživanja, zagarantovane povjerljivosti podataka te informiranja o pravu na odustajanje u bilo kojem trenutku, bez ikakvih posljedica, i dobrovoljnosti sudjelovanja, ispitanici će pristupiti ispunjavanju upitnika. Svi sudionici su najprije pristupili ispunjavanju upitnika o općim i sociodemografskim podacima, te nakon toga nastavku ispunjavanja upitnika koji su predstavljeni i detaljno objašnjeni u podnaslovu „Mjerni instrumenti“. Nakon ispunjavanja upitnika ispitanicima neće biti ponuđeno dobivanje povratnih informacija.

4. REZULTATI

Podaci su obrađeni u programu SPSS. Kako bismo odgovorili na postavljene hipoteze, uz deskriptivnu statistiku (M, SD, frekvencije odgovora), korištena je neparametrijska metoda testiranja razlika između subuzoraka. Shapiro-Wilkov test pokazao je značajna odstupanja od normalne distribucije, zbog čega su razlike između sudionika provjeravane Mann-Whitneyev U-testom, uz testiranje veličine efekta za neparametrijske statističke analize, te je također računani i Spearmanov-rho koeficijent korelacije.

4.1. Deskriptivna statistika: obilježja kockanja, psihosocijalnog funkcioniranja i osobina ličnosti ovisnika o kockanju u KLOK-u

Što se tiče dobi prvog kockanja, većina ispitanika izvještava da su prvi put kockali u dobi od 14 do 18 godina (54.9%), članovi su Kluba KLOK više od godinu dana (40.8%) ili više od šest mjeseci (19.7%), a apstiniraju više od godinu dana (39.4%) ili između dva i šest mjeseci (23.9%). Pored toga, 63.4% njih izvještava da nisu imali nijedan recidiv otkako su članovi kluba.

Prema DSM Skali za ovisnost o kockanju – verzija samoprocjene, osoba se prema rezultatu svrstava u jednu od četiri kategorije: bez ovisnosti, blaga ovisnost, umjerena ovisnost i teška ovisnost. U ovom istraživanju, zbog različite brojnosti ispitanika u navedene 4 grupe odnosno nedovoljnog broja ispitanika u određenim grupama, ispitanici su nakon svrstani u dvije kategorije s obzirom na izraženost problema: 1) niska ovisnosti što obuhvata kategorije „bez ovisnosti“ i „blaga ovisnost“ i 2) visoka ovisnost, što obuhvata kategorije „umjerena ovisnost“ i kategoriju „teška ovisnost“. Prema tome 54.9% ispitanika spada u grupu niske ovisnosti, a 45.1% u grupu visoke ovisnosti o kockanju.

Tabela 1

Deskriptivna statistika glavnih varijabli u istraživanju

Varijabla	M	SD	σM	Min	Max	Sk	SESk	Ku	SEKu	S-W W
Osobine ličnosti										
Psihoticizam	4.79	2.02	0.24	1	10	0.13	0.29	-0.30	0.56	0.97*
Ekstraverzija	14.42	4.09	0.49	4	21	-0.63	0.29	-0.24	0.56	0.95**
Neuroticizam	10.28	5.73	0.68	1	23	0.13	0.29	-0.89	0.56	0.97
Skala laganja	8.32	4.30	0.51	1	19	0.61	0.29	0.11	0.56	0.96*
Dužina KLOK članstva	2.86	1.13	0.13	1	4	-0.40	0.29	-1.29	0.56	0.82***
Trajanje apstinencije	2.83	1.12	0.13	1	4	-0.34	0.29	-1.32	0.56	0.83***
Stopa recidiva	0.72	1.19	0.14	0	4	1.74	0.29	2.09	0.56	0.65***
Kockarsko ponašanje prije KLOK članstva										
Kartanje za novac sa prijateljima	1.62	1.31	0.16	1	7	2.77	0.29	8.05	0.56	0.54***
Kartanje u kasinu	1.44	1.14	0.14	1	7	3.61	0.29	14.74	0.56	0.43***
Sportsko klađenje	5.23	2.19	0.26	1	7	-0.94	0.29	-0.73	0.56	0.75***
Lutrijske igre	2.14	1.67	0.20	1	7	1.48	0.29	1.23	0.56	0.72***
Jednokratne srećke	1.85	1.25	0.15	1	7	1.93	0.29	4.46	0.56	0.71***
Igre na automatima	3.59	2.37	0.28	1	7	0.26	0.29	-1.56	0.56	0.84***
Rulet	2.21	1.84	0.22	1	7	1.33	0.29	0.44	0.56	0.70***
Virtuelno klađenje	4.96	2.51	0.30	1	7	-0.80	0.29	-1.16	0.56	0.72***
Ovisnost o kockanju	4.07	0.40	3.39	0	9	0.05	0.29	-1.45	0.56	0.86***
Emocionalno blagostanje	69.01	35.47	4.21	0	100	-0.73	0.29	-0.89	0.56	0.80***

M – aritmetička sredina; *SD* – standardna devijacija; σM – standardna pogreška aritmetičke sredine; *Min* – minimalni rezultat; *Max* – maksimalni rezultat; *Sk* – skjunis; *SESk* – standardna pogreška skjunisa; *Ku* – kurtosis; *SEKu* – standardna pogreška kurtosisa; *S-W W* – Shapiro-Wilk *W* test normalnosti distribucije; * - $p < 0.05$; ** - $p < 0.01$; *** - $p < 0.001$

Deskriptivni pokazatelji ukazuju na to da ispitanici pokazuju ispodprosječne nivoe psihoticizma ($M=4.79$, $SD=2.02$), iznadprosječne nivoe ekstraverzije ($M=14.42$, $SD=4.09$) te prosječne nivoe neuroticizma ($M=10.28$, $SD=5.73$). Što se tiče trenutačnih obilježja, ispitanici u prosjeku naginju ka trećim nivoima dužine KLOK članstva (više od 6 mjeseci; $M=2.86$, $SD=1.13$) i trajanje apstinencije (više od 6 mjeseci; $M=2.83$, $SD=1.12$). Stopa recidiva je u prosjeku između nule i 1 ($M=0.72$, $SD=1.19$). Što se tiče kockarskog ponašanja prije učlanjenja u udruženje, ispitanici pretežno izvještavaju o ispodprosječnim tendencijama praktikovanja tih aktivnosti, izuzev sportskog klađenja ($M=5.23$, $SD=2.19$), koje je najučestalije, i virtuelnog klađenja ($M=4.96$, $SD=2.51$). Ispitanici u prosjeku izvještavaju o blažem obliku ovisnosti od kockanja ($M=4.07$, $SD=0.40$) uzveši u obzir minimalni rezultat od 0 i maksimalni u iznosu od 9. Pored toga, uočeno je i zadovoljavajuće prosječno emocionalno blagostanje ($M=69.01$, $SD=35.47$) na skali od 0 do 100. Što se tiče provjere normalnosti, statističke značajnosti Shapiro

Wilkovog testa ukazuju na nenormalnost distribucija. Iz tog razloga je korištena neparametrijska statistika.

4.2. Razlike u psihosocijalnim karakteristikama i osobinama ličnosti s obzirom na intenzitet kockarskog ponašanja

U svrhu ispitivanja razlika u emocionalnom blagostanju i osobinama ličnosti (psihoticizam, ekstraverzija i neuroticizam) između grupa niske i visoke ovisnosti sproveden je Mann-Whitney U test. Rezultati su prikazani u Tabeli 2.

Tabela 2

Mann-Whitney U test za ispitivanje razlika u nivou psihoticizma, ekstraverzije, neuroticizma i emocionalnog blagostanja između osoba niske (N=39) i visoke ovisnosti o kockanju (N=32)

	Ovisnost	N	Prosječni rang	Suma rangova	U	z	p
Psihoticizam	Niska	39	37.54	1464	564.00	-.70	.482
	Visoka	32	34.13	1092			
Ekstraverzija	Niska	39	33.67	1313	533.00	-1.06	.291
	Visoka	32	38.84	1243			
Neuroticizam	Niska	39	30.55	1191	411.50	-2.46*	.014
	Visoka	32	42.64	1364			
Emocionalno blagostanje	Niska	39	41.64	1624	404.00	-2.70**	.007
	Visoka	32	29.13	932			

Iz Tabele 2 se da zaključiti da postoji statistički značajna razlika između grupe niske i grupe visoke ovisnosti u osobini neuroticizma ($z = -2.46$, $p = .014$) i emocionalnog blagostanja ($z = -2.70$, $p = .007$). Nisu dobivene statistički značajne razlike u osobini psihoticizma ($z = .70$, $p = .482$) i u osobini ekstraverzije ($z = 1.06$, $p = .291$).

4.3. Testiranje povezanosti ovisnosti o kockanju, osobina ličnosti, psihosocijalnog funkcioniranja i obilježja kockanja

U svrhu provjere stepena i smjera povezanosti varijabli u istraživanju, izračunati su Spearmanovi rho koeficijenti (Tabela 3).

Tabela 3

Interkorelaciona matrica ovisnosti o kockanju, emocionalnog blagostanja, osobina ličnosti, prethodnog kockarskog ponašanja i obilježja trenutačnog liječenja i stanja (N=71).

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1. OOK	–	-.43***	.01	.16	.36**	.06	.15	-.10	-.20	-.13	.01	.20	-.24*	-.04	-.14	-.21	.28*
2. EB		–	-.11	.00	-.38***	.09	-.02	.26*	-.03	-.06	.01	-.15	.06	-.06	.04	.16	-.34**
3. P			–	-.02	.40***	.21	.19	-.01	.28*	.23	.15	.28*	.13	-.15	.11	.08	.07
4. E				–	-.14	.00	-.12	-.03	-.09	-.27*	-.07	.09	-.05	.01	.08	.06	.07
5. N					–	.05	.18	-.21	.05	.17	.22	.29*	-.05	.13	-.10	-.28*	.26*
6. KP						–	.60***	-.08	.10	.18	.29*	.52***	-.09	-.21	-.03	.03	-.12
7. KK							–	-.08	.24*	.15	.28*	.60***	-.03	-.05	.05	-.02	-.01
8. SK								–	.05	.15	-.32**	-.11	.52***	-.35**	.14	.26*	-.29*
9. LI									–	.63***	.28*	.22	.17	-.05	.26*	.13	-.03
10. S										–	.36**	.16	.32**	-.06	.26*	.22	-.05
11. A											–	.45***	-.11	.05	.09	.05	.30*
12. R												–	-.12	-.27*	.06	-.09	.32**
13. VK													–	-.18	.23*	.15	-.23
14. GPK														–	-.25*	-.31**	-.03
15. DČ															–	.77***	.18
16. TA																–	-.01
17. REC																	–

OOK – ovisnost o kockanju; EB – emocionalno blagostanje; P – psihoticizam; E – ekstraverzija; N – neuroticizam; KP – kartanje za novac s prijateljima; KK – kartanje u kasinu; SK – sportsko klađenje; LI – lutrijske igre; S – jednokratne srećke; A – igre na automatima; R – rulet; VK – virtuelno klađenje; GPK – godine prvog klađenja; DČ – dužina KLOK članstva; TA – trajanje apstinencije; REC – stopa recidivnosti; * - $p < .05$; ** - $p < .01$; *** - $p < .001$

Rezultati pokazuju da je ovisnost o kockanju negativno značajno povezana sa emocionalnim blagostanjem ($r=-0.43$, $p<.001$), pozitivno značajno sa neuroticizmom ($r=.36$, $p=.002$) i negativno značajno sa dužinom apstiniranja ($r=-.28$, $p=.02$). To ukazuje na što je veća ovisnost o kockanju, veće su stope i neuroticizma, a niže su stope apstinencije i emocionalnog blagostanja.

Pored ovisnosti o kockanju, emocionalno blagostanje negativno značajno je povezano i sa neuroticizmom ($r=-.38$, $p<.001$) i stopom recidivnosti ($r=-.34$, $p=.004$). Ovo ukazuje na to da osobe visoke na emocionalnom blagostanju i koje izvještavaju manje problema uslijed emocionalnog zdravlja, imaju tendenciju biti niži na mjerama neuroticizma te kod njih rjeđe dolazi do recidiva kockarskog ponašanja.

Psihoticizam je pozitivno značajno povezan sa neuroticizmom ($r=.40$, $p<.001$) i sportskim klađenjem ($r=.26$, $p=.031$). Neuroticizam je osim prethodno pomenutih povezanosti također povezan i negativno sa trajanjem apstiniranja ($r=-.28$, $p=.017$) i pozitivno sa stopom recidivnosti ($r=.26$, $p=.03$), što znači da osobe visoke na neuroticizmu kraće apstiniraju i češće recidiviraju.

Pored toga, dužina KLOK članstva je pozitivno značajno povezana sa dužinom apstiniranja ($r=.77$, $p<.001$), što ukazuje da KLOK članstvo ima dejstvo na apstinenciju, pri čemu je duže članstvo povezano sa dužim periodima apstiniranja od kockarskih aktivnosti.

5. DISKUSIJA

U ovom istraživanju prvi cilj bio je provjeriti koje su to značajke psihosocijalnih karakteristika kao i specifičnosti osobina ličnosti kod osoba s poremećajem ovisnosti o kockanju. Dosadašnja istraživanja su pokazala određene karakteristike koji se odnose na značajke u psihosocijalnom funkcioniranju kod osoba s poremećajem ovisnosti o kockanju. Ovo istraživanje je potvrdilo nalaze dosadašnjih istraživanja kada govorimo o obilježjima uzorka osoba s poremećajem ovisnosti o kockanju poput spola, dobi i nivoa obrazovanja. U ovom istraživanju je pokazano da u uzorak čini 98,6% muškaraca a da je 63,4% osoba iz uzorka mlađe životne dobi, te da većina ispitanika ima završenu srednju školu. U ovom istraživanju nisu pokazani rezultati koji povezuju ovisnost o kockanju sa bračnim statusom „samac“ ili „razveden“ ili roditeljstvom (npr. Ekholm i sur., 2012), te u ovom uzorku 60,6% osoba živi u braku ili izvanbračnoj zajednici, a 56,3% ima dijete/djecu. Što se tiče značajki osobina ličnosti, ispitanici pokazuju iznadprosječne rezultate na skali ekstraverzije i ispodprosječne rezultate na skali psihoticizma, te prosječne rezultate na skali neuroticizma. Ukoliko uzmemo u obzir dosadašnja istraživanja, ovi rezultati predstavljaju novost i nisu u skladu sa dosadašnjim nalazima istraživanja. Naime, u dosadašnjim istraživanjima je uglavnom pokazano nepostojanje povezanosti ekstraverzije i ovisnosti o kockanju (npr. MacLaren, Fugelsang, Harrigan i Dixon, 2011), a u nekim istraživanjima su pokazane negativne korelacije između ekstraverzije i patološkog kockanja (npr. Dudfield, Malouff i Meynadier, 2022). Nadalje, pokazane su prosječne vrijednosti na skali neuroticizma što također predstavlja relativnu novost u istraživanjima patološkog kockanja. Većina dosadašnjih istraživanja (npr. Muller, Beutel, Egloff i Wofling, 2014; Whiting, Hoss, Balodis i Potenza, 2019; Dudfield, Malouff i Meynadier, 2022) pokazala su pozitivnu povezanost neuroticizma i patološkog kockanja. Zangeneh, Grunfeld i Koenig (2008; prema Myrseth i sur., 2009) objašnjavaju da visoki rezultati na skali neuroticizma mogu biti objašnjeni kao faktor rizika za razvoj ovisnosti o kockanju ili kao posljedica patološkog kockanja koja dovodi do emocionalne nestabilnosti. Navedeni rezultati se mogu objasniti time što većina ispitanika apstinira više od 6 mjeseci te da je većina ispitanika također uključena u KLOK-a duže od 6 mjeseci, što je moglo utjecati na njihovu socijalnu prilagodbu prije svega u samom Klubu sa drugim osobama sa istim problemom ali i u drugim životnim sferama s obzirom na to da apstiniraju duže vrijeme (više od 6 mjeseci). Također, pretpostavljamo da rezultate na skali neuroticizma možemo objasniti kao posljedicu kockanja koja dovodi do emocionalne

nestabilnosti (Myrseth i sur., 2009) pa stoga dobivene prosječni rezultati na skali neuroticizma u ovom istraživanju mogu biti objašnjeni time što većina ispitanika apstinira duže od 6 mjeseci. Na kraju, pokazane su iznadprosječne vrijednosti psihoticizma što je rezultat koji je također pokazan u nekim dosadašnjim istraživanjima (Carroll i Huxley, 1994; MacLaren i sur., 2011). Dobivene rezultate možemo objasniti povezanošću psihoticizma sa impulsivnosti i traženjem uzbuđenja (Eysenck i Eysenck; 1994) što je povezano sa patološkim kockanjem (npr. Black i sur., 2006), te općenito da je nivo psihoticizma veći među muškarcima u odnosu na žene prema studiji koja je uključila podatke iz 37 zemalja (Lynn i Martin, 1997; prema Repišti, 2020). Također, psihoticizam se povezuje sa zloubotrebom psihoaktivnih supstanci (Antičević, Jokić-Begić i Britvić, 2012; prema Repišti, 2020) što je često u komorbiditetu sa ovisnosti o kockanju (Grant, Levine, Kim i Potenza, 2005), no u ovom istraživanju nemamo podatke o komorbidnim stanjima ispitanika.

Nadalje, cilj je bio utvrditi postoje li razlike u psihosocijalnim karakteristikama i/ili osobinama ličnosti s obzirom na težinu izraženosti problema. Prema tome, postavljene su dvije hipoteze prema kojima se očekuje značajna razlika u psihosocijalnim karakteristikama s obzirom na intenzitet izraženosti problema (kockarskog ponašanja) odnosno značajna razlika u osobinama ličnosti u odnosu na intenzitet izraženosti problema kockarskog ponašanja. Nisu pokazane značajne razlike između ispitanika s obzirom na intenzitet izraženosti problema (težina ovisnosti) u psihosocijalnim karakteristikama; dob, bračni status i roditeljstvo tj. ostvarena uloga roditelja. No ipak, prvu hipotezu možemo djelimično potvrditi jer je, očekivano, pokazana značajna razlika između ispitanika iz grupe „niska ovisnost“ i ispitanika iz grupe visoke ovisnosti po pitanju prisustva poteškoća u obavljanju aktivnosti uzrokovanih emocionalnim problemima odnosno prema emocionalnom blagostanju. Naime, depresivna i anksiozna simptomatika kao dio strukture ličnosti kockara ne iznenađuje s obzirom na to da se samo kockanje u literaturi opisuje kao moćno sredstvo za otklanjanje napetosti, tjeskobe i stresa (npr. Blaszczynski, 1995). Rezultati u ovom istraživanju pokazuju, kao i u nekim dosadašnjim istraživanjima, kako je rizik razvoja anksioznosti i depresije u izravnoj korelaciji s intenzitetom problematičnog kockanja, odnosno da je veća vjerojatnost razvoja ovih komorbiditeta kod ovisnika o kockanju nego kod problemskih ili društvenih kockara, što je u ovom istraživanju grupa kockara s „niskom ovisnosti“ (npr. Chou i Afifi, 2011).

Što se tiče osobina ličnosti, nisu pokazane značajne razlike u osobinama ličnosti s obzirom na težinu ovisnosti izuzev u osobini neuroticizma. Nisu pokazane razlike u vrijednostima psihoticizma i ekstraverzije s obzirom na težinu ovisnosti. S obzirom na dosadašnja istraživanja, dobiveni rezultati ipak nisu iznenađujući jer većina dosadašnjim studija izvještava o nepostojanju povezanosti između patološkog kockanja i ekstraverzije (npr. Bagby i sur., 2007; MacLaren, Best, Dixon i Harrigan, 2011), pa stoga očekujemo da ne postoje ni razlike u ekstraverziji između različitih stupnjeva težine ovisnosti. Također, neke dosadašnje studije također nisu dobile nalaze koji pokazuju razliku u vrijednostima ekstraverzije kod osoba koje kockaju s obzirom na težinu ovisnosti o kockanju (npr. Whiting, Hoff, Balodis i Potenza, 2018). Nadalje, što se tiče psihoticizma nisu pokazane razlike u vrijednosti psihoticizma s obzirom na težinu ovisnosti. Nalazi dosadašnjih istraživanja su nekonzistentni pa tako npr. starije istraživanje (Carroll i Huxley, 1994) govori o značajnoj razlici na mjeri psihoticizma između skupine koja je ispunila kriterij za ovisničko kockanje u odnosu na skupinu osoba koje nisu ispunile navedeni kriterij. Malo je istraživanja psihoticizma kod ovisnosti o kockanju, razlog tome je i skorija klasifikacija problematičnog kockanja kao ovisnosti, stoga je nužno dalje istraživanje ovog problema i uloge osobina ličnosti, a posebno psihoticizma u prevalenciji ovisnosti o kockanju. Ipak, ne smijemo u potpunosti odbaciti drugu hipotezu. Naime, utvrđena je značajna razlika na mjeri neuroticizma u odnosu na težinu ovisnosti. Razlika je pokazana između dvije grupe ispitanika; grupe „niska ovisnost“ i „visoka ovisnost“. Ovaj rezultat ne iznenađuje s obzirom na to da je u većini dosadašnjih istraživanja pokazana pozitivna povezanost između neuroticizma i patološkog kockanja (npr. Dudfield, Malouff i Meynadier, 2022). Razlika u neuroticizmu koja se uočava može biti objašnjena dodatnom značajnom negativnom povezanosti neuroticizma sa trajanjem apstiniranja i emocionalnim blagostanjem, te značajnom pozitivnom povezanosti sa stopom recidivnosti što se najbolje može pripisati obilježjima „visoke ovisnosti“. Možemo reći da je ovisnost o kockanju povezana sa većim neuroticizmom ($p=.002$), te ukazuje na kraću apstinenciju ($p=.02$) i niže emocionalno blagostanje ($p<.001$).

Kada govorimo o povezanosti ovisnosti o kockanju sa vrstama kockarskih aktivnosti, u ovom istraživanju rezultati pokazuju da nema značajnih povezanosti između različitih vrsta preferiranih aktivnosti i prisustva odnosno odsustva poremećaja ili težine ovisnosti, za razliku od nekih istraživanja koja su pokazala značajne povezanosti (Scalese i sur., 2015; Ronzitti i sur., 2016). Također, nije pokazana povezanost osobina ličnosti ili psihosocijalnih karakteristika sa bilo

kojom vrstom kockarskih aktivnosti, nasuprot tome u nekim istraživanjima pokazana povezanost spola (Hing i sur., 2016), neuroticizma (Whiting, Hoff, Balodis i Potenza, 2020) i ekstraverzije (Whiting, Hoff, Balodis i Potenza, 2020) sa određenim vrstama kockarskih aktivnosti. Dobivene nalaze možemo objasniti odnosno protumačiti kao nedostatak ovog istraživanja u smislu nedovoljno velikog uzorka. U istraživanjima koja su se bavila vrstama kockarskih aktivnosti bili su zastupljeni brojniji uzorci ispitanika što znači i veću heterogenost ispitanika prema vrsti preferirane aktivnosti.

ZAKLJUČAK

1. U kontekstu psihičkog funkcioniranja tj. psihosocijalnih karakteristika uzorka pokazano je, očekivano, da su skoro svi ispitanici muškog spola (98,6%), većina njih mlađe životne dobi i većina njih ima završen srednji stupanj obrazovanja. Naime, nisu pokazane neke karakteristike koje smo pregledom literature očekivali poput bračnog statusa i uloge roditelja. U ovom dijelu istraživanja, dobiveni rezultati pokazali su kako postoji razlika između ispitanika s niskom ovisnosti s jedne strane i onih s visokom ovisnosti, s druge strane, postoji jedino po pitanju prisustva poteškoća u obavljanju aktivnosti zbog emocionalnih problema odnosno za varijablu emocionalno blagostanje ($p=.007$).

2. Kada govorimo o osobinama ličnosti, glavni efekt varijable težina ovisnosti se pokazao statistički značajan samo za osobinu ličnosti neuroticizam. Pokazana je značajna razlika između grupe niska ovisnost i grupe visoka ovisnost u osobini neuroticizma ($p=.014$). U prilog ovoj povezanosti pokazana je i značajna negativna povezanost neuroticizma sa trajanjem apstiniranja i značajna pozitivna povezanost sa stopom recidivnosti što aditivno dobro objašnjava kriterijume za kategoriju teške ovisnosti. Stoga možemo reći da je druga hipoteza koja govori o razlikama u osobinama ličnosti s obzirom na težinu ovisnosti djelimično potvrđena odnosno potvrđena samo za osobinu neuroticizma.

3. U ovom istraživanju pokazana je statistički značajna negativna povezanost ovisnosti o kockanju, emocionalnog blagostanja i dužine apstinencije. Također, pokazana je značajna pozitivna korelacija sa neuroticizmom, te stopom recidivnosti. Prema tome možemo zaključiti da što je veća ovisnost o kockanju, veće su vrijednosti neuroticizma i broja recidiva, a niže su stope apstinencije i emocionalnog blagostanja.

LITERATURA

American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. Arlington: VA-American Psychiatric Publishing.

Bagby, R.M., Vachon, D.D., Bulmash, E.L., Toneatto, T., Quilty, L.C., Costa, P.T. (2007). Pathological gambling and the five-factor model of personality. *Personality and Individual Differences*, 43(4), 873-880.

Barrault, S., Mathieu, S., Brunault, P., Varescon, I. (2018). Does gambling type moderate the links between problem gambling, emotion regulation, anxiety, depression and gambling motives. *International Gambling Studies*.

Berg, J., Latzman, D.R., Bliwise, G.N., Lilienfeld, O.S. (2015). Parsing the Heterogeneity of Impulsivity: A Meta-Analytic Review of the Behavioral Implications of the UPPS for Psychopathology. *Psychological Assessment*, 27(4), 1129-1146.

Black, W.D., Smith, M.M, 1, Forbush, T.K., 2, Shaw, C.M., McCormick, A.B., Moser, J.D., Allen, M.J. (2013). Neuropsychological performance, impulsivity, symptoms of ADHD, and Cloninger's personality traits in pathological gambling. *Addiction Research and Theory*, 21(3), 216–226.

Blaszczynski, A., Steel, Z., McConaghy, N. (1997). Impulsivity in pathological gambling: The antisocial impulsivist. *Addiction*, 92, 75–87.

Bonke, J., Borregaard, K. (2009). The prevalence of problematic gambling behaviour: A Scandinavian comparison. *Scandinavian journal of public health*, 37(6), 654-660.

Bonnaire, C., Bungener, C., Varescon, I. (2006). Pathological gambling and sensation seeking – How do gamblers playing games of chance in cafes differ from those who bet on horses at the racetrack? *Addiction Research and Theory*, 14(6), 619-629.

Carroll, D., Huxley, J.AA. (1994). Cognitive, dispositional, and psychophysiological correlates of dependent slot machine gambling in young people. *Journal of Applied Social Psychology* 24 (12), 1070-1083.

- Choliz, M. (2010). Experimental analysis of the game in pathological gamblers: Effect of the immediacy of the reward in slot machines. *Journal of Gambling Studies* 26, 249-256.
- Costa, P.T., McCrae, R.R. (1992). The five-factor model of personality and its relevance to personality disorders. *Journal of personality disorders*, 6(4), 343-359.
- Dudfield, F.W.H., Malouff, J.M., Meynadier, J. (2023). The association between the five-factor model of personality and problem gambling: A meta-analysis. *Journal of Gambling Studies*, 39(2), 669-687.
- Ekholm, O., Eiberg, S., Davidsen, M., Holst, M., Larsen, C., Juel, K. (2014). The prevalence of problem gambling in Denmark in 2005 and 2010: A sociodemographic and socioeconomic characterization. *Journal of Gambling Studies*, 30, 1-10.
- Grable, J., Joo, S.H., Kwak, J. (2021). Describing gambling affinity: the role of personality traits. *Journal of Financial Therapy* 12(1), 6.
- Grant, J.E., Kim, S. W. (2003). Comorbidity of impulse control disorders in pathological gamblers. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 108(3), 203–207.
- Grant, J. E., Levine, L., Kim, D., Potenza, M. N. (2005). Impulse control disorders in adult psychiatric inpatients. *American Journal of Psychiatry*, 162(11), 2184-2188.
- Grant, J.E., Potenza, M.N., Weinstein, A., Gorelick, D.A. (2010). Introduction to Behavioral Addictions. *American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 36(5), 233-241.
- Griffiths, M., Barnes, A. (2008). Internet gambling: An online empirical study among student gamblers. *International Journal of Mental Health and Addiction* 6, 194-204.
- Griffiths, M., Wardle, H., Orford, J., Sproston, K., Erens, B. (2011). Internet gambling, health, smoking and alcohol use: Findings from the 2007 British Gambling Prevalence Survey. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 9, 1-11.
- Griffiths, M.D., Auer, M. (2013). The irrelevancy of game-type in the acquisition, development, and maintenance of problem gambling. *Frontiers in psychology*, 3, 41957.
- Hing, N., Russell, A., Tolchard, B., Nower, L. (2016). Risk factors for gambling problems: An analysis by gender. *Journal of gambling studies*, 32, 511-534.

- Hwang, J.Y., Shin, Y.C., Lim, S.W., Park, H.Y., Shin, N.Y., Jang, J.H., Park, H.Y., Kwon, J.S. (2012). Multidimensional Comparison of Personality Characteristics of the Big Five Model, Impulsiveness, and Affect in Pathological Gambling and Obsessive–Compulsive Disorder. *Journal of Gambling Studies*, 28, 351–362.
- Jimenez-Murcia, S., Stinchfield, R., Fernandez-Aranda, F., Santamaria, J.J., Penelo, E., Granero, R., Gomez.Pena, M., Aymami, N., Moragas, L., Soto, A., Menchon, J.M. (2011). Are online pathological gamblers different from non-online pathological gamblers on demographics, gambling problem severity, psychopathology and personality characteristics? *International Gambling Studies*, 11(3), 325-337.
- Kun, B., Balazs, H., Arnold, P., Paksi, B., Demetrovics, Z. (2012). Gambling in western and eastern Europe: The example of Hungary. *Journal of Gambling studies*, 28, 27-46.
- Larsen, R., Buss, M. (2008). *Personality Psychology: Domains of Knowledge About Human Nature*. McGraw-Hill.
- MacLaren, V.V., Fugelsang, A.J., Harrigan, A.K., Dixon, J.M. (2011). The personality of pathological gamblers: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 31, 1057-1067.
- Markon, E.K., Krueger, F.R. (2005). Delineating the Structure of Normal and Abnormal Personality: An Integrative Hierarchical Approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(1), 139-157.
- Mestre-Bach, G., Steward, T., Granero, R., Fernández-Aranda, F., Mena-Moreno, T., Vintró-Alcaraz, C., Lozano-Madrid, M., Menchón, M.J., Potenza, N.M., Jiménez-Murcia, S. (2020). Dimensions of Impulsivity in Gambling Disorder. *Scientific Reports*, 10, 397.
- Muller, K.W., Beutel, M.E., Egloff, B., Wolfling, K. (2016). Investigating Risk Factors for Internet Gaming Disorder: A Comparison of Patients with Addictive Gaming, Pathological Gamblers and Healthy Controls regarding the Big Five Personality Traits. *European addiction research*, 20(3), 129-136.
- Myrseth, H., Pallesen, S., Molde, H., Johnsen, B.H., Lorvik, I.M. (2009). Personality factors as predictors of pathological gambling. *Personality and individual differences*, 47(8), 933-937.

- Myrseth, H., Pallesen, S., Havik, E.O., Notelaers, G. (2016). Psychopathology and Personality Characteristics in Pathological Gamblers: Identifying Subgroups of Gamblers. *Journal of Gambling Issues*, 32(32), 1-21.
- Nower, L., Blaszczynski, A. (2006). Impulsivity and pathological gambling: A descriptive model. *International Gambling Studies* 6 (1), 61-75.
- Petry, N.M. (2002). A Comparison of Young, Middle-Aged, and Older Adult Treatment-Seeking Pathological Gamblers. *The gerontologist*, 42(1), 92-99.
- Petry, N.M. (2003). A comparison of treatment-seeking pathological gamblers based on preferred gambling activity. *Addiction*, 98(5), 645-655.
- Piertzak, H.R., Petry, M.N. (2006). Severity of Gambling Problems and Psychosocial Functioning in Older Adults. *Journal of Geriatric Psychiatry and Neurology*, 19(2), 106-113.
- Potenza, M.N., Balodis, M.I., Derevensky, J., Grant, E.J., Petry, M.N., Verdejo-Garcia, A., Yip, W.S. (2019). Gambling disorder. *Nature Reviews Disease Primer*, 5, 51.
- Repišti, S. (2020). Polne razlike u neuroticizmu i psihoticizmu sa refleksijom na psihopatologiju. *Psihijatrija*, 2(1), 20-37.
- Ronzitti, S., Soldini, E., Lutri, V., Smith, N., Clerici, M., Bowden-Jones, H. (2016). Types of gambling and levels of harm: A UK study to assess severity of presentation in a treatment-seeking population. *Journal of Behavioral Addictions*, 5(3), 439-447.
- Solé-Morata, N., Baenas, I., Etxandi, M. (2023). Underlying Mechanisms Involved in Gambling Disorder Severity: A Pathway Analysis Considering Genetic, Psychosocial, and Clinical Variables. *Nutrients*, 15.
- Tavares, H., Martins, S.S., Lobo, D.S., Silveira, C.M., Gentil, V., Hodgins, D.C. (2003). Factors at play in faster progression for female pathological gamblers: an exploratory analysis. *Journal of clinical psychiatry*, 64(4). 433-438.
- Zuckerman, M., Aluja, A. (2015). *Measures of sensation seeking. Measures of Personality and Social Psychological Constructs*, poglavlje 13., 352-380.

Wardle, H., Moody, A., Griffiths, M., Orford, J., Volberg, R. (2011). Defining the online gambler and patterns of behaviour integration: Evidence from the British Gambling Prevalence Survey 2010. *International Gambling Studies*, 11(3), 339-356.

Whiting, S.W., Hoff, R.A., Potenza, M.N. (2018). Gambling disorder. *The Routledge Handbook of Philosophy and Science of Addiction*, 173-181.

Whiting, S.W., Hoff, R.A., Balodis, I.M., Potenza, M.N. (2019). An exploratory study of relationships among five-factor personality measures and forms of gambling in adults with and without probable pathological gambling. *Journal of gambling studies*, 35, 915-928.

Yau, H.C.Y., Potenza, N.M. (2015). Gambling Disorder and Other Behavioral Addictions Recognition and Treatment. *Harvard Review of Psychiatry*, 23(2), 134-146.